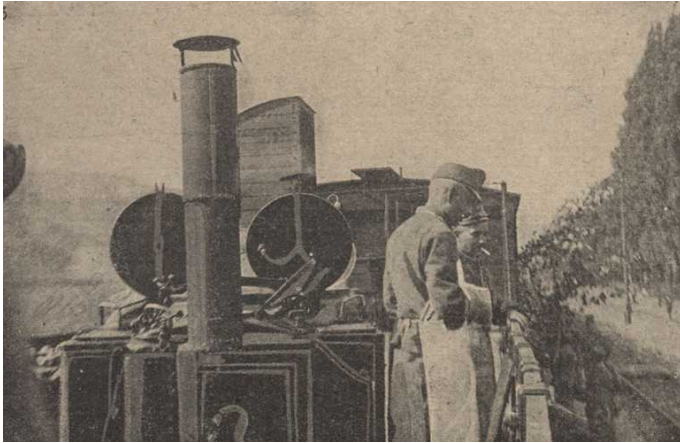


„Tábori hasügyminiszter” avagy a gulyáságyú története



Régebben a főzésben többnyire járatlan katonák egy kétes tisztaságú alumínium főzőedényt hordtak magukkal, saját ellátásukat megoldandó. Hosszú menetelések vagy éppen ütközetek alkalmával sokszor csak a késő éjjeli órákban jutottak oda, hogy készítsenek maguknak valami ennivalót. A fáradt katonák, különösen esőben, hóban-fagyban, tüzelőanyag hiányában, gyakran lemondtak az étkezésről, ami csökkentette teljesítőképességüket, éhes katonával pedig nem lehet háborút nyerni. Nem csoda hát, hogy a mozgókonyhák rendszeresítése kiemelkedő mérföldkőnek számított, tábori körülmények között, hadgyakorlatokon és háborúban is rendszeresen meleg ételt ehettek a bakák. Időben és térben egymástól távol többen is pályázhatnak a gulyáságyú „feltalálója” címre. Goethe német költő és író 1813-ban egyik naplótöredékében feljegyezte, hogy Kurkowski-Eichen mérnök lerajzolta neki a mozgókonyha tervét. Még a szerkezet árát is kiszámították: 243 porosz tallér és 2 garas darabonként. Tábori konyhának (Feldküche) nevezték, gulyáságyú nem lehetett, hisz golascht akkor még Bécsben sem igen főztek, nemhogy

Weimarban. Ezidőtájt tevékenykedett a soproni születésű Kőszeghi-Mártony Károly építőmérnök, hadmérnök, feltaláló is, többen az ő nevéhez kötik a mozgó tábori főzőkészülék megszületését. A hamburgi Heinrich Zeise, akinek fiát propellerkirálynak nevezték, mert óriás hajócsavarokat gyártott tengerjáró hajókhoz, Schleswig-Holstein hercegségben 1850-ben védette le Feldkochherd nevű találmányát, ami egy négykerekű taligakonyha volt. A gyár altonai múzeumában ma is látható egy húsz évvel korábbi – azaz 1830-as! – prototípus. 1881-ben a Ludovica Academia Közlönyében olvashatunk arról, hogy kísérletek folynak az olyan tábori konyhával, „melylyel a csapatok számára menetközben – a szállító kocsin – főzni lehet”, és hogy „E tekintetben a leginkább sikerültek ama kísérletek, melyek pár évvel ezelőtt az olasz seregben tétettek”. 1884-ben a katonai akadémiát végzett Dobay Imre magyar földbirtokos szabadalmaztatott ugyan egy konyhakocsit, de ez feledésbe merülhetett. Elsőként az orosz hadseregben rendszeresítettek mozgókonyhát: az 1904–1905-ös orosz-japán háborúban alkalmazták kiváló eredménnyel. A német hadseregben 1908-ban még csak sürgették a tábori főzőkocsik rendszeresítését, „mert az egyenkint való főzés nem eredményezheti a hadsereg jó élelmezését” – idézte német forrásból a Katonai Közlöny.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában a közös Hadügyminisztérium szervezeten és céltudatosan, a legalkalmasabb gyárak legkiválóbb mérnökeinek bevonásával 1905-ben kezdett a fejlesztési munkákhoz, melynek legfontosabb bázisa a Weiss Manfréd Acél- és Fémművek volt.

Az 1908 nyarán mintaként legyártott példányokkal egy hadbiztosokból, műszakiakból, tüzérségi és vonatcsapat-szakemberekből álló bizottság részvételével különböző út-, terep- és időjárási viszonyok között igen szigorú, minden alkatrész ellenőrzésére kiterjedő kocsizó, vontathatósági és főzőpróbákat tartottak, majd csapatpróbának vetették alá az őszi záró hadgyakorlaton. 1909-ben a szükséges módosítások után, külön erre a célra szerkesztett rázókészüléken, gyorsított eljárással, üzemi körülmények között is tesztelték, a sikeres próbákat követően pedig megkezdték a sorozatgyártását.

A kiváló konstrukciójú, 1909 M. jelölésű mozgókonyhákat 1910-ben rendszeresítették a közös hadseregnél és a magyar királyi honvédségnél. 1913 nyarán a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium 112 mozgókonyhát rendelt 3900 korona/darab egységáron a Weiss Manfréd Művektől, amely a gyártási eljárást több országban szabadalmaztatta. Az első világháborúban a mozgókonyhák műszaki és főzéstechnikai szempontból egyaránt jól megfeleltek az elvárásoknak, egyes mesteremberek fertőtlenítőberendezéssé és pálinkafőző készülékké is átalakították őket. A később használatba vett tábori konyhák mellett még több évtizedig rendszerben maradtak. Nagy önsúlyuk (nagyjából 565 kilogramm) megrakottan majd egy tonnára nőtt, ezáltal nehéz terepen, rossz út- és időjárási viszonyok között mozgóharcokban gyakran nem tudták követni a csapatokat, amelyek főtt étel nélkül maradtak.

„Tábori hasügyminiszter” avagy a gulyáságyú története

A mozgókonyhák gulyáságyú elnevezése hamar megszületett, a Budapesti Hírlap 1914. okt. 11.-i számában már szerepel: Gulyás-ágyú; gulyáságyu. Az elnevezés kézenfekvőnek mutatkozott, hiszen többnyire gulyást főztek benne (néha lóhúsból), a mozgókonyha lehajtott kürtője pedig valóban ágyúcsőre hasonlított. A bakák nyelvezetéből más tréfás elnevezések is fennmaradtak mind a mai napig: a 420 milliméteres mozsárágyú „Kövér Berta”, a gépfegyver „kávédaráló”, az azonosító lapocska „dögcédula”, a bakancs „surranó”, a gázmaszk „szájkosár”, a konzerv löncshús „gyíkkonzerv”, a frontszakács „tábori hasügyminiszter” néven vonult be a köztudatba.